

‘את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי –
 ‘התוכן המקודש של הקרבן... הוא כולל בתוכו את הקוים הראשיים של מטרת הקודש הזאת בצורה זו:
 האחד – המגמה של קרבת ד’ בנשמת האומה בכללותה, בכל חייה ורגשותיה.
 השני – ההתאחדות האלקית עמה בטבע הרוחני של מציאותה והיותה.
 השלישי, הוא הפעלת פעולות החיים, שיהיו נמשכות על פי ערך הפלא הקדוש הזה של ההתאחדות האלקית ברוח האומה.
 הרביעי – נחת הרוח והנעימות של העדנה הפנימית, שתהיה חשה בכל כללותה, ובהשפעה על פרטיה כולם, מתוך הקשר האלקי הזה ומתוך צביון החיים שבאים ומופיעים על ידו.
 מפני כך פרט את כל הפרטים הללו:
את קרבני – הענין והמפעל הקדוש, הגורם בסגולתו את קרבתו.
לחמי – הפועל את ההתאחדות התכונית הטבעית עם הקדושה האלקית, כדוגמת הלחם, המזין ומקשר על ידי כחו הפלאי את נשמת החיים עם הגויה וכחותיה.
לאשי – כח האש וחומו הוא הפועל הגורם להמפעלים שיעשו, וכן היא המטרה של הופעת הקודש, שעל ידי הארת הקרבן, והתמיד ביחוד, על כל מפעלי החיים.
 ועל כולם העדן והענג של הקליטה הרוחנית, וזיו העליזה בהארת הנשמה, הבאה מקדושת הקרבן הקדוש הזה, המיוחד בתדירות השפעתו המתמידה. את קרבני, לחמי, לאשי, ריח ניחחי.

רשׁׁ: ‘נחת רוח לפני הקבׁׁה – שאמר ונעשה רצונו’
 ‘יהי רצון מלפניך ד’ אלקינו ואלקי אבותינו’ – הפלא של תאור הרצון כלפי מעלה הוא, בהבדלה רבה ממהות הרצון שאנו מתארים ומשיגים אצלנו, הנבראים, המוגבלים והמשתנים, והמוכרחים ביסוד חייהם והיותם.
 כל תוכן הרצון אצלנו איננו כי אם איזה הכרח מלובש בלבוש של רצון, כלומר מוכרחים אנחנו לרצות בכלל, אלא שאנו בתואר מיוחד חפשים להלביש את הרצון שלנו בתוכן זה או בתוכן אחר.
 מה שאין כן כלפי מעלה, שכל יסודו של הרצון בכללותו הוא ענין של הויה ממקור עליון מאור אין-סוף, שאין לנו צד לתאר שם איזה תאור, מעוצם הקדושה והרוממות, והרצון בכללותו הויה היא מגזירת מלך.
 ועל כן אנחנו אומרים ‘יהי רצון’, וגם ‘מלפניך’ – להורות, שהרצון הזה, שאנו מדברים כאן כלפי מלך עולמים אין סוף, אינו ענין של תכונה ונטיה שהיא מתארת את העצמיות והתוכיות, של הנוטה והמתוכן, אלא פעולה שעומדת מלפני הפועל ומתהווה ומתפעלת מגורתו. ואת הצביון המיוחד של הרצון אנו ממשיכים מצד קשר הקודש שלנו, על פי מדת השגתנו וקישורנו בקדושה העליונה, ועל פי מדת המורשה שלנו, המוטבעת בנו מכח קדושת האבות. על כן מתאים הוא הביטוי: ‘יהי רצון מלפניך ד’, אלקינו ואלקי אבותינו’ (מתוך ‘עולת ראייה’ עמ’ קבו).

דף מז

‘מנין למתעסק בקדשים שהוא פסול’ – ענין מתעסק בקדשים, פרש בחזון איש (זבחים כ (ב), יג),

בקדשים צריך לכיין להתיר את הקרבן ולהכשיר כפרתו, וכל שלא נתכוין להכשירו כקרבן, אלא רק להתיר איסור נבילה כשאר שחיטת חולין – אין זו 'עבודה'. ואולם השוחט 'לשם חולין' כשר, כיון שיודע שהוא קרבן ורצונו שתחול עבודת הקרבן ככל משפטיה על בהמת חולין, והרי זה כענין מחשב עולה לשם שלמים. אבל 'משום חולין' – אין כאן עבודה, שהרי לפי דעתו היא בהמת חולין ואין זו שחיטת קרבן, והרי הוא מתעסק בעלמא. זהו שדרשו מבן הבקר – משמע שיש יתרון בבן בקר זה המקודש על פני שחיטה רגילה, שכל ענינה להתיר הבשר באכילה.

כתב בשו"ת אבני נזר (או"ח תמ"ד וח"מ נו"ד ומה"ו): נראה מסברא שהשוחט קרבן וסבור שהוא חולין, גם אם שחטו לשם קדשים – הרי מתעסק.

'זו בדינו היא, לעכב מגין...' – אין להקשות, מה צריך לימוד נוסף הלא כיון שצריך לכתחילה לעשותו לשמה, ממילא נתמעט 'מתעסק'?! – זה אינו, שהרי אם הוא סבור בטעות שהוא קרבן אחר, אין כאן 'שלא לשמה' וכשר ועלה לבעלים אפילו בחטאת, כי 'עקירה בטעות לא שמה עקירה' (כמפורש ברמב"ם הל' פסולי המוקדשין טו). אם כן, לולא דרשה מיוחדת על 'מתעסק' היה כשר 'משום חולין' יותר מ'לשם חולין' (שפת אמת).

ולמ"ד עקירה בטעות שמה עקירה – ע' בשו"ת אחיעזר (ח"ב ד). עוד ע"ש מו"מ בהרחבה בענין מתעסק בקדשים, בשחיטה ובשאר עבודות. וע"ש עוד בהרחבה בח"ג נב (תשובה להערות החו"א) נג. וע"ע אבני נזר חו"מ סו"י נו; אבי יורי (חמישאה) ריש פסוה"מ.

יש לבאר, הלא אם יודע שהוא קרבן ומתכוין לשם חולין, אין זה 'מתעסק' אלא 'שלא לשמה', וכן אם כוונתו שהשחיטה לא תכשיר כפרת הקרבן אלא תהא כשחיטת חולין בעלמא – נראה ודאי שיש כאן חסרון 'לשמה'. ואם כן נמצא שלא הוצרך קרא אלא למצב שהוא טועה וסבור שהוא חולין. ולפי"ז צריך באור מה שייך כאן 'לכתחילה' ו'דיעבד', הלא אין כל נפקותא בלכתחילה, שכבר עשה מעשה. ואולי כוונת הגמרא 'למצוה' – היינו כשר ולא עלו לשם חובה.

עוד יש לומר שיש נפקותא גם בלכתחילה – שאם אדם אחר רואה לזה שסבור שהוא חולין, מצווה לידעו, כיון שמצוה לכתחילה שלא יהא מתעסק. לכך צריך קרא נוסף לומר שאם עשה כן מעכב.

'שמעתי שהבעלים מפגלין' – יש מדייקים מרש"י שרק אם הכהן קיבל בשתיקה יכולים הבעלים לפגל, אבל אם העובד חשב בפירוש לשם ששה דברים – אין בכח הבעלים לפגל. ובוהו כתבו לתרץ קושית חכמים אחרונים, כיצד ניתן לסמוך על בדיקת המים המאררים, הלא יכולה הסוטה לפגל את הזבח לפי הדעה שהבעלים מפגלים – אך לפי האמור אין בידה לפגל כשהכהן חושב להפך (עפ"י הר צבי ועוד).

וכבר נכתבו שמונים דרכים בישוב קושיא זו, בחיבורו של הגאון ר"י ענגיל 'גבורות שמונים'. וע' במצוין ביוס"ד סוטה כ. וע"ע: שו"ת אבני נזר אה"ע רלד; שו"ת אחיעזר ח"ד צד – מהגר"י קוסובסקי; דובב מישרים ח"ג קכת, ב.

'אמר אביי... כולו סבירא להו...' – כבר צוין (בקדושין מח). שכך דרכו של אביי ביחוד, בהרבה מקומות (17 פעם) בש"ס, להעמיד דברי חכמים בשיטה, כגון 'אמרו דבר אחד' או 'כולו סבירא להו...'. [וגם ר' יוחנן רגיל בכך ביחס לשני חכמים בד"כ. 13 פעם. וכן מצונו קצת אצל רבה ורב יוסף (רבותיו של אביי). וכן נמצא פעם אחת בדברי רב, ר' פדת, ר' הושעיא ורבא. ע"ש ציון המקומות].

פרק חמשי – 'איזהו מקומן של זבחים'

(ע"ב) 'כיון דאיכא אשם מצורע, דקיבול דמו ביד הוא – שייריה' – יש מי שפרש שאותה קבלת דם ביד באשם-מצורע – אינה טעונה 'צפון', ולכך לא הכליל התנא את כל קדשי הקדשים שקיבול דמן בצפון (עפ"י חרשי ר' אריה לייב מאלין זצ"ל, יח).

ע"ש שהאריך עוד בבאור הסוגיא ובגדר דין קבלת דם באשם מצורע. ובאר מדוע אין טעון צפון, עפ"י הסוגיא דלהלן מט; לפי שאשם-מצורע יצא לידון בדבר החדש, מתן הדם על התנוך והבהונות, ולא החזירו הכתוב לכללו לדין 'צפון', אלא רק כלפי הדברים המשותפים לו עם כל הקרבנות, אבל לא כלפי אותו דבר חדש שאינו קיים אלא בו. ויש להעיר שמן הכתוב באשם מצורע יש לשמוע לכאורה שצריך לקבל בצפון, שהרי מיד לאחר שכתוב 'ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת...' נאמר: 'ולקח הכהן מדם האשם ונתן הכהן על תנוך...' – משמע דקאי על אותו מקום. וכשם שלמדו כן בקבלת הדם שבחטאת (מת. וברש"י ד"ה ולקח). ואם כי אין לנו לדרוש מה שלא נאמר בגמרא, אך נראה שאין זו דרשה אלא למדו כן במשמעות הכתובים. ונראה שכן יש לשמוע מדברי השפ"א להלן מט. ד"ה נכתוב.

'דתניא ולקח יכול בכלי, תלמוד לומר ונתן – מה נתינה בעצמו של כהן אף לקיחה בעצמו של כהן' – התוס' תמהו, הלא גם בקרבן חטאת נאמר ולקח ונתן. ע"ש.

ונראה שהדרש מבוסס על יתור הכתוב שנאמר באשם מצורע עשיר (ויקרא יד, יד) ולקח הכהן מדם האשם ונתן על תנוך... – לאיזה צורך הכפיל שוב 'הכהן'? – אלא בא להורות מה נתינה בעצמו של כהן, אף לקיחה בעצמו של כהן. אבל בחטאת אין כתיב (שם ד, ל לד) אלא 'כהן' אחד (עפ"י משך חכמה ויקרא יד, יג).

'ככתבם וכלשונם'

על אמירת פרק 'איזהו מקומן' בכל יום

'... ודרשו רז"ל: 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם וגו' – כל העוסק בפרשת עולה כאלו הקריב עולה, בפרשת מנחה – כאלו הקריב מנחה, בפרשת חטאת כאלו הקריב חטאת. והענין, שהוא מתבונן בבאור הפרשה אל איזה ענין היא רומזת, כי מתוך כך יתגלו עיני שכלו ויבינו נפלאות מתורת הקרבנות, ובוזה ישתדל יותר בקיום התורה והמצוות ויהיו עונותיו נמחלין לו כאלו הקריב קרבן. כי אין לומר שתהיה הכונה שיהגה ויגרוס לשון הפרשה בפסוקיה הערומים בלבד מבלי שיתבונן בפירושם.

וכיוצא בזה אמרו: 'כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא' – הכוונה כי מתוך שיתבונן במה שישירו הפסוקים ואל מה שירמזו, אז יכיר ויבחיץ נפלאות תמים דעים ויתחזק לבו באמונת הש"י ועבודתו, ובוזה יירש חי העולם הבא.

ומטעם זה תקנו ז"ל בסדר תפלתנו משנת איזהו מקומן לאומרה בכל בוקר ובוקר. ואמרו על זה: אמר הקב"ה, בזמן שקורין בהם מעלה אני עליהם כאלו הקריבום' (רבינו בחיי ויקרא ז, לו).

'וצריך לומר פרשה הזאת (=פרשת התמיד) בשפה ברורה ובנעימה, שתעלה לנו במקום קרבן, וכולי האי ואולי... אחר כך יאמר איזהו מקומן של זבחים, והוא פרק משנה מסודר על מקום הקרבנות כולם. וצריך לכוין בכל ענין וענין קריאתו במקום הקרבנות, לקיים 'ונשלמה פרים שפתינו'. ואם אינו מבין – לא הועיל במעשיו, דכולי האי ואולי.

ובפרט כשאומר העולה קדש קדשים וכו' – צריך לכוין בענין עולת התמיד שהיא במקום קרבן כל ישראל בבקר ובערב, וכן עיקר תפילתינו שחרית וערבית ומנחה, על ענין הזה – במקום תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים.

(מתוך 'סדר היום' לרבי משה בן יהודה מכיר. מרבני צפת (עין זיתון) בדורו של האריז"ל והבי')

'ופרק 'איזהו מקומן', יעיין האדם בכתבי האר"ז ו"ל ויראה גודל מעלתה, שכל משנה ומשנה של פרק זה הוא תקון בפני עצמו בעולמות העליונים. לכן יזהר לאמרה בהבנת פרושה ובמתן. וכלל הכוונות של כל הנזכר עד הנה ומה גם בפרק זה – יכון האדם קודם אמירה על איזה ענין, שבזה האמירה אני רוצה לעשות נחת רוח ליוצרי ובוראי יתברך ויתעלה, ואז בודאי יעשה אמירתו רושם ותקונה בעולמות העליונים אף שאינו יכול לכוין כוונת האריז"ל, כי רחמנא לבא בעי. וכוונה זו של עשיית נחת רוח לבוראנו יתברך היא כוונה נפלאה ועצומה בכל העבודות ובפרט באמירת תקוני התפילות ולמוד התורה הקדושה.

(יסוד ושורש העבודה ב"א. ע"ש עוד בגודל מעלת אמירת הקרבנות מהזוה"ק ועוד)

'קבעו לשנות אחר פרשת התמיד פרק 'איזהו מקומן' וברייתא דרבי ישמעאל, כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא...' (שלחן ערוך או"ח נ).

'...וכן בחרו במשנת איזהו מקומן וקבעוה אחר התמיד משום שנאמר וכלל מקום מקטר מגש לשמי – וכי בכל מקום מקטירין ומגישין? אלא אלו ת"ח שעוסקין בהלכות עבודה בכל יום בכל מקום שהם, מעלה אני עליהם כאלו מקטירין ומגישין לשמי.

ועוד, מפני שבפרק זה אין בו מחלוקת והוא משנה ברורה למשה מסיני.

ואין קריאת פרק זה וברייתא זו עולה ללימוד משנה ותלמוד אלא למי שמבין, אבל למי שאינו מבין צריך ללמוד ולהבין, שאם לא כן אינו נחשב ללימוד, דדוקא בתפלה אף שאינו מבין הקב"ה יודע כוונתו, אבל אם אומר המשנה והברייתא ואינו מבין אינו נקרא לימוד. ובפרט עמי הארצות צריך שיבינו הפירוש, כדי שיצאו בזה ידי לימוד מקרא ומשנה וגמרא שצריך האדם ללמוד בכל יום.

כתב של"ה, כשאומר איזהו מקומן או במה מדליקין או פטום הקטורת יעשה קול ניגון דמשניות עי"ש (משנה ברורה שם, מאחרונים).

מש"כ שאין בו מחלוקת – אין הכוונה שכל השנוי כאן מוסכם ללא מחלוקת, שהרי מצאנו מחלוקות כגון שפיכת שיריים ליסוד דרומי או מערבי (ע' להלן נג), וכן דין עיכוב בשפיכת שיריים (ע' להלן נב) – אלא שלא נזכרה מחלוקת במשנה בכל הפרק.

ואמנם מצינו גם במסכת תמיד כמה פרקים שנשנו בסתם ללא כל מחלוקת, אך שם מתואר סדר התמיד וכאן שנו הלכות. אך יש להעיר שמצאנו פרקים נוספים בהלכות קדשים שאין בהם מחלוקת; במעילה פרק שני, ובקנים פרק שני.

נשאל רבינו (- הגר"י קניבסקי זצ"ל) אודות בני תורה שאין להם פנאי לומר בכל יום פסוקי התמיד ופרק 'איזהו מקומן', האם יש להם להקל בזה (התוס' כתבו בטעם אמירתן כדי שהאדם ישלש שנותיו במקרא במשנה ובגמרא, והוסיפו בשם רבנו תם שהתלמוד הבבלי כלול משלשתם)?

והשיב, שכבר כתב ר"י בחדושי דמשום טירדא יש להקל לתלמיד חכם (עיין ר"מ פ"א מהל' ת"ת הי"א; שו"ע הגר"ז (יא,ט); דברי חמודות ברכות פ"ט אות פד), כיון שהבבלי כלול משלשתם, אבל פרשת הקרבנות יתכן שמדינא אדם שעבר עבירה חייב לאמרן, כיון דאמרין בגמ' בסוף מנחות (וכ"ה בויק"ר פ' צו) דהעוסק בפרשת חטאת כאילו הקריב חטאת, ועולה מכפרת על הרהורי עבירה. ואמר שהגרעק"א הקפיד מאד שהבעלי-בתים בקהילתו יאמרו פרשת הקרבנות.

והוסיף: דודאי הוא שכשיבנה המקדש במהרה, יצטרכו להביא הקרבנות אף אם אמרו בינתיים פרשת הקרבנות. וראיה מר' ישמעאל שכתב בפנקסו שעליו להביא חטאת לכשיבנה המקדש, ולא סגי ליה באמירת הפרשה. אבל מכל מקום בזמן הזה חייב לומר פרשת הקרבן.

ובענין הנוסח 'אם נתחייבתי חטאת' - הטור (או"ח סימן מ) כתב שבחטאת לא יאמר 'יהי רצון כאילו הקרבת חטאת', שהרי אינה באה בנדבה. והב"ח כתב שיכול לומר שאם נתחייבתי חטאת כאילו הקרבתיה. ותמה עליו המגן-אברהם, שהרי קיימא לן שחטאת בעי ידיעה בתחילה?

ואמר רבינו: דהנה יש לחקור בגדר הדין דחטאת בעי ידיעה, אם זהו דין בהקרבת הקרבן או שזהו דין בחיובי הגברא? (וכבר האריך בזה רבינו בקהלות יעקב שבת וכריתות). ומהב"ח משמע שהבין שזהו דין בקרבן, שצריך שיוקבע בקרבן בבירור שחייב חטאת, ואם כן היכן שאינו מביא קרבן שפיר יכול לעשות תנאי. אמנם הטור סובר שזהו דין על הגברא, ולכן אין זה מועיל גם באמירת פרשת הקרבנות' (מתוך ספר 'תולדות יעקב', עמ' רצט).

כך מובא מהנהגות והוראות מורנו הגר"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה ח"א פרק ו הערות 20 24): רבנו דקדק להקדים ולבוא כעשר דקות לפני התחלת התפילה (וצלצול שעונו היה מכוון תמיד שיקיצנו שעה קודם זמן תפילתו), ואף כשהתפלל בבית האבל הקדים לבוא בזמן הזה - כדי לומר ברכות השחר ופרשת הקרבנות במתינות ובנעימה (לאחר ברכות השחר אמר התחינה 'או"א זכרנו... ככתוב בתורתך' ו'לעולם יהא אדם...') וחתם בשם כדעת הגר"א ז"ל. ובאמירת י"א סממני הקטורת מנאם באצבעותיו.

והורה לשואלים שיזהרו עכ"פ באמירת פרשת התמיד ופרשת הקטורת, אבל לא ידלגו משום כך בפסד"ז. ואם לא אמרו קודם התפילה - ראוי שיאמרו אחר התפילה פרשת התמיד, אבל פרשת הקטורת אין צריך להשלים שהרי כבר אמרו בסיום התפילה.

ודעתו לא היתה נוחה ממה שנתרופפו מלומר פרשיות הקרבנות, והיה מזרוז התלמידים על כך, ואמר שאף אם קשה הדבר ראוי שיקפידו עכ"פ לאומרם בקביעות בחלק מימי השבוע, כגון בימים ב' וד', דאף שקודם מנחה יש שאינם נוהגים לומר אבל בשחרית נהגו מעולם לאומרם. וכן בבתי הת"ת יש לחנך התלמידים לומר עכ"פ חלק מפ' הקרבנות.

*

ראיתי אפיקורס אחד, ישתחקו עצמותיו, שטען על החכמים בעבור שאמרו 'איזהו מקומן של זבחים'. כי אמר כי לא מצא בכל התורה זביחה כי אם שלמים. כמו 'עולה וזבחים'. כי עולה

דבר בפני עצמו, והזבחים – שלמים. כמו 'ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים' וככה בכל מקום. והראיתי לו כי לא דבר נכונה, כי כתוב וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך. אז הודה על חטאתו שטען על האנשים נכבדים מכל הדורות הבאים' (אבן עזרא שמות כ,כא)

דף מח

'לא, דכולי עלמא דהיקש עדיף, ואמרי לך רבנן, תחתון הוא דגמר מעליון לאשם בכסף שקלים...' – יש לפרש: בעלמא הקש עדיף על גזרה-שוה, אבל כאן יש לנו ללמוד תחתון מעליון בלבד ולא עליון מתחתון [כי יותר פשוט ללמוד תחתון מעליון מאשר להפך, וכמו שכתבו בתוס' ד"ה אשכחן], ובכך נוכל לקיים הגזרה-שוה במלואה, ועדיף כך יותר מאשר לדרוש גם עליון מתחתון ותהא הג"ש למחצה. [ומשמע שגם רבי עקיבא מודה בעצם לסברה זו, אלא שאינו צריך ללימוד תחתון מעליון, כמבואר בגמרא] [וע"ע בשיטה מקובצת בד"א].

'שלא תאמר לא יהא ספיקו חמור מודאו, מה ודאו חטאת בת דנקא, אף ספיקו אשם בר דנקא' – ומשמיענו הכתוב שאכן ספקו חמור מודאו. וגם טעם יש בדבר, כפי שכתב הרמב"ן ז"ל (ויקרא ה,טו): 'וטעם אשם תלוי – מפני שבעליו סבור שאין עליו עונש כי לא נודע שחטא, מפני זה החמיר עליו הכתוב בספקו יותר מודאו והצריכו איל בכסף שקלים, ואילו נודע חטאו היה מביא חטאת בת דנקא. וקראו 'אשם' לאמר שהוא בשני סלעים כאשמות החמורים, לרמוז לו שאם יהיה נקל בעיניו ולא יביא כפרתו – שמם יהיה בעונו, וזה טעם אשם הוא, אשם אשם לה' – יאמר, כי הקרבן הזה אף על פי שהוא בא על הספק – אשם הוא, כי אשום אשם לה' היודע כל תעלומות, ואם אולי חטא לו יענישנו...'. (וכן כתב רבנו יונה ריש ברכות. וכ"ה ברמ"א או"ח סו"י תרג. וע' גם בשל"ה ראש השנה קמב; יומא קכא. וע"ע אבות דר' נתן ל; צדקת הצדיק (לר"צ הכהן) קכב; חכמה ומוסר (לרש"י ויו. ח"ב שלח); דעת חכמה ומוסר (לר"י ליבונין. ח"א קכו וח"ג סו).

וכבר כתב הרמב"ם ז"ל (בסוף הלכות תמורה. וע"ע בסוף הל' מקוואות) אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם [ובכלל החוקים – כל הקרבנות כולן, כמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות מעילה] – ראוי להתבונן בהם, וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם – תן לו טעם.

'קבלה מנא לן, דכתיב ולקח הכהן מדם החטאת' – ושנה עליו הכתוב לעכב בשעירת יחיד (ויקרא ד,ל) ולקח הכהן מדמה באצבעו (זבח תודה). וגם בעולה נאמר לאחור השחיטה והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם ומשמע שהוא במקום השחיטה ('זבח תודה' להלן. והביא שכן פרש הרמב"ם, ובוה יישב קושיית התוס' (בע"ב ד"ה קבלה) מנין שקבלה בעולה בצפון. וע"ע בשפת אמת שם). ועיכוב בעולה עדיין לא שמענו, ואמרו בגמרא להלן שני הסברים בדבר.

– כיון שאין כתוב 'צפון' בקבלה, אלא למדנו שהקבלה נעשית במקום השחיטה, הדין נותן שכשם שהשוחט קדשי קדשים בראש המזבח כשר כאילו שחט בצפון [לר' יוסי להלן נח. וכן הלכה], הוא הדין בקבלה שכשרה בראשו של מזבח (עפ"י חזו"א יז,א).

א. שלשה מיעוטים נאמרו בדם (נתתיו לכם – כחולין; לכפר – ולא לדבר אחר; כי הדם הוא... – לפני כפרה כלאחר כפרה), לדרוש: אין בו מעילה, אין בו חיוב לאוכלו כשהוא נותר או בטומאה. וכן חיוב פיגול אין בו (ולפיגול אין צריך מיעוט מיוחד, אלא משום שהוא עצמו מתיר אין בו פיגול). כתבו התוס' שמחיים יש בו מעילה. ועוד כתבו שלאחר שיצא לנחל קידרון יש בו מעילה מדרבנן. ולהר' חיים כהן – מדאורייתא (וע' רמב"ם וראב"ד מעילה ב; מאירי פסחים כה וע"ז מד.).

ב. דברים שנעשית מצוותם ואסורים בהנאה; תרומת הדשן (ושמו אצל המזבח); עגלה ערופה (וערפו שם); בגדי כהן גדול ששימש בהם ביום הכפורים, לדברי חכמים שהם טעונים גניזה (והניחם שם), אבל לרבי דוסא מותרים לכהן הדיוט. [יש אומרים שגם שעיר המשתלח אסור בהנאה מהתורה הגם שנעשית מצוותו (ע' מעילה יא)]. דשן מזבח הפנימי לאחר שנתדשן – אין בו מעילה רק אסור מדרבנן (עתוס').

ג. דברים שאין דרכם להאכל, כגון עצים ולבונה; לדברי חכמים, חייבים משום טומאה. ולרבי שמעון – אין חייבים.

ושלש דעות בגמרא בנושא מחלוקתם; לדעה אחת נחלקו רק בטומאת עצמם, אבל בטומאת הגוף – דברי הכל אינו לוקה (שלא נתרבו אלא מוהבשר אשר יגע בכל טמא. ואין בכלל זה טומאת הגוף). לדעה אחרת, מחלוקתם בטומאת הגוף, אבל בטומאת עצמם דברי הכל לוקה. ולדעה שלישית, וכן אמר רבא שמסתבר, בין בזה בין מחלוקת – שהושוו שני הדינים וכל שישנו בזה ישנו בזה ושאינו בזה אינו בזה.

א. מבואר ברמב"ם שפסק לחייב בטומאת עצמם ולפטור בטומאת הגוף (ע' בהל' פסוה"מ יח, יב כד. ונראה מדבריו שחילק בין עצים ללבונה, כי בעצים אין שייך כלל ענין אכילה, ולכן פירש 'עצים' שמקריבם בטומאה. ע' זבח תודה ועוד).

ב. אעפ"י שלרבי שמעון אין חייבים על עצים משום 'נותר', נפסלים הם בלינה משקדשו בכלי (עפ"י תוס' נו. ד"ה מנין).

דפים מז – מו

עב. א. לשם אלו דברים הובח נזבח?

ב. מהו דין 'מתעסק' בקדשים?

ג. בעלי הקרבן שחשבו מחשבת פיגול בשעת עבודת הכהן – האם פסלו את הקרבן בכך?

א. לשם ששה דברים הובח נזבח; לשם הזבח, ולא לשם זבח אחר;

לשם הזבח, ולא לשם אדם אחר;

לשם השם – שאמר והיה העולם;

לשם אשים, להוציא על מנת לעשותו חתיכות צליות בגחלים;

לשם ריח, ולא יחשוב לצלותם תחילה חוץ למערכה;

לשם ניחוח – הנחת רוח לפני הקב"ה שאמר ונעשה רצונו.

החטאת והאשם – מוסף על מחשבות אלו, צריך לעשותם לשם החטא המסוים שבעטיו באו.

רבי יוסי אומר: תנאי ב"ד היה שלא יחשוב כן שמא יעשה שלא לשמו, וגם אם עשה בסתם – כאילו חשב.

- א. הלכה כתנא קמא.
- ב. שינוי זבח וזובה – כשר ואינו מרצה, ופעמים שפסול כמבואר בריש המסכת. שאר המחשבות אינן פוסלות. וכתבו התוס' שגם (ב) אם שינה בהן – מרצה, ויש חולקים. דנו המפרשים כיצד הדין בשאר עבודות מלבד השחיטה. וכן בהקטרה על המזבח.
- ב. השוחט קדשים שלא בכוונה אלא כמתעסק בדברים אחרים – פסול.
- רש"י (בחולין יג) פרש כגון מתעסק בסכין להגביהו או לזורקו. והתוס' כתבו שזה הרי פסול גם בחולין, וכאן מוסיף שאפילו מתכוין לחיתוך הסימנים אלא שלא כיוון לשם זביחה – פסול. ובכלל 'מתעסק בקדשים' – השוחט קדשים וכסבור שהן חולין, שפסול. האחרונים נשאו ונתנו בדין 'מתעסק' בשאר עבודות הקרבן.
- ג. שינוי במשנה שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובד. ואולם ר' אלעזר בר' יוסי אמר: שמעתי שהבעלים מפגלים (והכהן עשה בשתיקה. כן יש מדייקים מרש"י). ואביי אמר שכך גם דעת ר' אלעזר ור' שמעון בן אלעזר שאמרו לענין דברים אחרים שמחשבת הבעלים מועילה כלפי מעשה שעשאו אדם אחר, וכל שכן בקדשים.

פרק חמשי; דף מז

עג. מה המשותף והשונה שבעבודות פר ושעיר יום הכיפורים עם עבודות פר ושעיר העלם דבר?

- א. המשותף לכל החטאות הפנימיות:
- הינן קדשי קדשים; שחיתתן וקבול דמן בכלי שרת בצפון העזרה.
- התוס' הביאו בשם הר' אפרים לדקדק ששחיטה אינה טעונה 'כלי שרת', ודחו. (וע"ע בראשונים ריש חולין; רש"י סוטה ו: יד: רמב"ם מעה"ק ד, ז. וע' בהרחבה בשבט הלוי ח"א רד; אגרות משה קדשים יב וי"ד טז; באר יעקב שבועות יח); –
- מתנה אחת ממתנות הדם (=שחיסרה) – מעכבת. וכן שאר הלכות הנוגעות לשיעור הדם בקבלתו וטבילת האצבע; –
- שיירי הדם – נשפכים על יסוד מערבי של מזבח החיצון. ואם לא נתן – לא עיכב. [וי"א עיכב. ויש דעה ששפכת שיריים על יסוד דרומי. להלן ג].
- אלו ואלו נשרפים בבית הדשן, חוץ לשלש מחנות.
- היותרת ושתי הכליות מוקטרות על המזבח החיצון (לעיל מא.). בכולן ישנה סמיכה על הקרבן, ואינה מעכבת (שם). מלבד בשעירי ע"ז לדעת ר' יהודה (ע' מנחות צב).
- ההבדלים ביניהם הם במתן דם; פר ושעיר יוהכ"פ דם טעון הזיה על בין הבדים לפני ולפנים, על הפרוכת ועל מזבח הזהב. ואילו פר ושעיר העלם-דבר דם טעונים הזיה רק על הפרוכת ועל מזבח הזהב, ולא בין הבדים. וכן חלוקים במספר מתנות הדם ובמיקומם.
- חילוק נוסף ביניהם; לפמש"כ החזו"א (ז, ב) שמתנות הדם שבפנים שנתנם על המזבח החיצון – בחטאות יוהכ"פ מעכבות, שלא כפר משיח ופר העלם, שכיפר לדעת שמואל.

עז. כיצד נעשית קבלת הדם של אשם מצורע?

קבלת דם אשם מצורע נעשית בשני כהנים; האחד מקבל בידו ובא לו אצל המצורע ליתן מן הדם על תנוך אזנו ובהונותיו, והאחר מקבל הדם בכלי שרת כדי לזרוקו על המזבח.
(על סדר הדברים, האם קבלת היד קודמת או קבלת הכלי – ע' רע"ב כאן; רש"ש; ר"ש וגר"א – סוף נגעים; הר צבי כאן; חדושי רא"ל מאלין ח"ב יח).
שיירי הדם שבכפו – נשפכים לאמה (תוספתא נגעים ט,ג), שלא כשיירי הדם שבכלי שדינם להשפך על יסוד המזבח.

דף מח

עז. א. מהם המקורות לדין 'צפון' בשחיטת העולה והחטאת ובקבלת דמם?

ב. אלו עולות וחטאות אינן טעונות 'צפון'?

ג. מדוע אין ללמוד בן עוף מבן צאן לענין 'צפון'?

ד. מדוע אין ללמוד פסח מעולה ומחטאת שיטען 'צפון'?

ה. האם ניתן ללמוד עולה מחטאת לענין דין 'צפון'?

א. עולה הבאה מן הצאן, מפורש בה ושחט אתו על ירך המזבח צפנה. עולת בן בקר נלמדת מהקש ואם מן הצאן – וי"ו מוסיף על ענין ראשון וילמד עליון מתחתון. למדנו צפון למצוה, לעכב – ב'קל וחומר מחטאת, כדלהלן. ואי בעית אימא: במקום... העלה במקומה תהא העולה, שנה הכתוב לעכב (מט. ע"ש רש"י).

בחטאת יחיד נאמר ושחט את החטאת במקום העלה (והמלה 'החטאת' באה להידרש על שאר חטאות, שהיה לו לומר מדמה. רש"י). ובקבלת הדם נאמר ולקח הכהן מדם החטאת (משמע דקאי על 'מקום העולה' שנאמר מקודם). והוכפל בשעיר חטאת של הנשיא ושחט אתו במקום אשר ישחט את העלה, למדנו לעכב. ובשאר חטאות למדנו עיכוב מכך שכפל דין 'צפון' בכשבה ובשעירה.

כפי שנתבאר למעלה (כו) השוחט עצמו אינו צריך להיות בצפון בשעת שחיטתו (ושחט אתו... צפנה – ולא השוחט). אבל המקבל צריך לעמוד בצפון בשעת קבלת הדם (לדעה אחת דורשים מולקח – קח לו. כלומר, יקח את עצמו למקום הדם. לדעה אחרת דורשים מאתו – דוקא שוחט נתמעט מצפון, ולא מקבל).

לא היה המקבל בצפון בשעת הקבלה – פסול. (ואע"פ שלא שנה בו הכתוב, היות ונאמר בו דין צפון, מסתבר שהשווה לעיקר דין קבלה שמעכב (עתוס').

ב-ג. בן עוף (- תורים או בני יונה) אינו טעון צפון.

נראה מדברי הרמב"ם שהמליקה נעשית רק על המזבח (וע' תוספתא ז,ב ובמפרשים; מנחת חינוך

קכד,א).

וכן 'שעיר נחשון' (- חטאות הנוכת הנשיאים, שלא באו על חטא), אינו טעון צפון.

[למסקנא, אין צורך לדרשה מיוחדת למעטם מדין 'צפון', כי אין ללמוד לשעה מלדורות. וכן אין ללמוד בן עוף מבן צאן, שכן קבע לזה כלי לשחיטה ולקבלה (סכין ומזרק), תאמר בבן עוף שנמלק בצפורן ואין מקבל דמו בכלי (ואולם יש דברים מסוימים שאפשר ללמוד מקרבן בהמה לעוף. עתוס'. וע"ע תוס' להלן נד. ובשטמ"ק שם אות לב)].